

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

SUOMEN HALLITUSKOALITIOT VUOSINA 1945—1971, KOALITIOTEOREETTINEN TARKASTELU *

RISTO SÄNKIAHO

Tehdessäni tutkimusta »Hallitusten muodostaminen ja eroaminen Suomessa» oli hallitusten kokoonpanoa selitettäessä pitäydyttävä ainoastaan historiallisen kuvauksen asteella,¹ sillä tuolloin ei ollut käytettävissä mitään teoreettista lähtökohtaa tai selitysmallia. Tämä puute jäi vaivaamaan minua, kunnes toveri Uolevi Arosalon tutkimus »*Peliteoria ja kansainväliset liittoutumat: mallin ja empirian vertailu*»² toi uuden idean ongelman selittämiseksi. Näin siis historiallisen materialismin mukaisesti vapauttava tieto kumuloituu, jos nyt ei aivan työtätekevän kansanosan luokkatietoisien etujoukon hyväksi niin ainakin uutena okaana tieteen alttarille, jossa niin moni isä uhraa jopa oman poikansa.

1. Lähtökohdat

Peliteoriaan pohjautuvat koalitiomuodostusta selittävät mallit ja teoriat on välillisesti tai välittömästi johdettu peliteorian klassikoksi muodostuneesta *von Neumann'in* ja *Morgenstern'in* teoksen »*Theory of Games and Economic Behavior*» annista. Hyvin rönsyilevän ja hajanaisen kirjoittelun kiteytti *Gaplow* vuonna 1956 ilmestyneessä artikkelissaan, jossa hän esitti kolmen pelaajan liittoutumatodennäköisyydet, kun pelaajien voima vaihtelee.³ Vähän myöhemmin *Gamson* ja *Riker* kehittivät edelleen näitä *Gaplowin* malleja ja pukivat esitetyt hypoteesit teorioiksi ja prinssiipeiksi. Tässä teorioiden ja prinssiippien luomisessa olivat lukuisat tehdyt kokeelliset liittoutumatutkimukset suureksi avuksi, minkä lisäksi *Riker* käytti hyvin paljon myös makrotason empiiristä aineistoa prinssiippiensä tueksi.⁴

Peliteorian mukaan kaikki mahdolliset koalitiot ovat yhtä todennäköisiä, mutta muissa koalitioteoreettisissa tarkasteluissa ei näin ole asianlaita, vaan toiset koalitiot ovat selvästikin toisia todennäköisempiä. Koalitioteoreettisessa tarkastelussa on yleensä kyse ei-nollasumma-pelistä, jossa on useita pelaajia,

joiden kannattaa enemmän liittyä yhteen kuin toimia yksinään. Tässä suhteessa koalitioteoreettiset tarkastelut poikkeavat huomattavasti tavanomaisista peliteoreettisista tarkasteluista, joissa yleensä oletetaan nollasummapelitilanne.⁵

Gamson esittää neljä liittoutumista selittävää teoriaa, joista ensimmäinen on minimiresurssien teoria. Tämän mukaan pyritään pienimpään voittavaan koalitioon ja voitot jaetaan kunkin osallistujan resurssien mukaan (esim. ministerisalkut kansanedustajapaikkojen mukaisesti).⁶ Minimivoimien teorian mukaan ei ratkaisevaa olekaan enää pelkät resurssit vaan kunkin osallistujan äänestysvoimakkuus eli kuinka usein ko. osallistuja on ratkaisevana eri liittoutumisissa. Äänestysvoimakkuus saadaan lasketuksi jakamalla niiden kombinaatioiden lukumäärä, joissa ko. pelaaja on ratkaisevana (pelaajan siirtyminen puolelta toiselle muuttaa enemmistön vähemmistöksi), kaikkien mahdollisten kombinaatioiden määrällä.⁷ Mahdolliset voitot jaetaan tämän teorian mukaan äänestysvoimakkuuksien eikä resurssien suhteessa.⁸ Eräät empiiriset tutkimustulokset ovat tukeneet tätä teoriaa, sillä niissä pienet liittoutujat ovat usein saaneet palkintoina suuremman osan kuin mitä niiden resurssit edellyttäsivät, mutta samalla niillä on ollut suhteellisesti niiden resursseja suurempi äänestysvoimakkuus.⁹ Neuvottelujen minimoimisen teoria on johdettu empiiristen tulosten pohjalta. Tutkimuksissa erityisesti naispuoliset pelaajat pyrkivät minimoimaan mahdollista kilpailua ja vähentämään neuvottelut minimiin. Tämän teorian mukaan ovat yhtä vahvat osapuolet innokkaampia liittoutumaan keskenään kuin erivahvuiset, sillä voitonjako on yksinkertaisempaa yhtä vahvojen osallistujien kesken.¹⁰ Täydellisten satunnaisuuksien teorian mukaan saattaa joskus olla tilanteita, joissa liittoutumat muodostuvat täysin sattumanvaraisesti. Esimerkiksi tilanteessa, jossa osallistujien äänimäärät jakautuvat 4—4—3—2, olisi minimiresurssien teorian mukainen liittoutuma 4—3 todennäköisin; se olisi niin ikään todennäköisin liittoutuma minimivoimien teorian mukaan. Neuvottelujen minimoimisen teorian mukainen koalitio olisi 4—4. Vain täydellisten satunnaisuuksien teorian mukaan osallistujan 2 pitäisi olla mukana liittoutumassa (tällaisen pelaajan äänestysvoimakkuuskin on nolla). Kokeellisessa tilanteessa kuitenkin pelaaja 2 osallistui koalitioihin melkein yhtä monta kertaa kuin muutkin.¹¹ Tämä johtuu siitä, että heikointa ei haluta aina riistää ja että heikot pelaajat ovat innokkaita tulemaan mukaan koalitioihin.¹²

Riker esitti omat periaatteensa koalitioiden selittämiseksi teoksessa *«The Theory of Political Coalitions»*. Peliteorian pohjalta Riker loi kolme periaatetta, jotka ovat seuraavat:

1. **K o k o:** »Sosiaalisissa tilanteissa, jotka ovat identtisiä n-henkilön nollasummapelin kanssa, toimijat muodostavat liittoja, jotka ovat niin suuria, kuin ne uskovat tarvittavan takaamaan voiton».
2. **S t r a t e g i a:** »Järjestelmissä, joissa vallitsee periaate 1 toimijat viimei-

sessä vaiheessa liittoutumisprosessissa pyrkivät pienimpään mahdolliseen voitettavaan liittoon».

3. Epätasapaino: »Järjestelmissä, missä vallitsevat periaatteet 1 ja 2, järjestelmät itse ovat epävakaita, s.o. niihin sisältyy voimia, jotka johtavat päätöksentekoon (konfliktin ratkaisuun, esim. sotaan) panoksista riippumatta. Tästä on seurauksena häviäjän eliminointi.»¹³

Rikeria vastaan on hyökätty sekä teoreettisin asein että empiiristen tulosten avulla. Hyökkäyksistä huolimatta Riker on vakaasti pysynyt kannassaan.¹⁴ *Butterworth* esitti kritiikissään Rikeria vastaan oman uuden väitteen, joka voitaneen kääntää vaikkapa hyötyjien lukumäärän maksimoimisen periaateksi (maximum number of positive gainers principle):

»In n-person, zero-sum games with a nonpositively sloped characteristic function, where side-payments are permitted, where players are rational, and where they have perfect information, the largest possible number of positive gainers that can occur is the number of players necessary to comprise a minimum winning coalition.»¹⁵

Adrian ja *Press* esittivät Rikeria kritisoivassa artikkelissaan päätöksenteon kustannuksiin (decision costs) perustuvan mallinsa, mikä on johdettu etupäässä empiirisistä tilanteista vailla mitään selvää teoreettista lähtökohtaa.¹⁶ *Adrian*'in ja *Press*'in esitys soveltuukin paremmin luokittelemaan erilaisten koalitioiden syntyvaiheita kuin olemaan pohjana testattaville hypoteeseille, joita on heidän esityksensä perusteella vaikea luodakin. Rikerin periaateista on sen sijaan helpompi johtaa testaamiskelpoisia hypoteeseja, mitä mahdollisuutta lukuisat tutkijat ovatkin käyttäneet hyväkseen.

Käyttäessään Rikerin kokoprinsiippiä selittäessään Tanskan hallituskoalitioita *Damgaard* ei päässyt täysin tyydyttävään selitykseen tämän periaatin avulla.¹⁷ *Leiserson* tutkimuksessaan Japanin johtavan liberalidemokraattisen puolueen eri siipien liittoutumisesta ei saanut kovinkaan hyvin selitettyä niitä Rikerin periaateilla ja *Gamsonin* teorioilla.¹⁸ Kokeellisissa tutkimuksissa on niin ikään huomattu, että osallistujien lukumäärän lisääntyminen viidestä suuremmaksi vähentää huomattavasti mallien selityskykyä.¹⁹ Onkin ilmeistä, että monipuoluejärjestelmä koalitioita selitettäessä täytyy ottaa huomioon muitakin kuin vain edellä *Gamsonin*, Rikerin ja *Butterworthin* esittämiä näkökohtia. *Damgaard* käytti omassa tutkimuksessaan myös tietyllä tavalla muuttujana puolueiden ideologista välimatkaa, mihin on viitattu myös muissa tutkimuksissa ainakin välillisesti. *Gamson* puhuu »non-utilitarian strategy» preferenssistä, minkä hän on todentanut kokeellisesti käyttämällä koehenkilöinä eri ylioppilasasuntoloissa (fraternity) asuvia opiskelijoita. Samassa asuntolassa asuvat valitsivat liittolaisikseen muita hieman useammin toisiaan kuin toisissa asuntoloissa asuvia usein vastoin koalitioteoreettisia hypoteeseja.²⁰ Tätä samaa tarkoittavat *Adrian* ja *Press* käsitteellään »dissonance cost», jonka

mukaan ideologisesti lähellä olevien on helpompi liittoutua kuin toisistaan etäällä olevien.²¹

Edellä esitettyjen Gamsonin teorioiden, Rikerin ja Butterworthin periaatteiden lisäksi käytetään tässä tutkimuksessa hypoteesien johtamisessa oppositio-periaatteita:

Hallituskoalitioon pyritään saamaan mukaan pikkupuolueita yli tarvittavan minimisuuruisen voittavan koalition, koska täten pyritään vähentämään opposition mahdollisuuksia.

Oppositioperiaate on johdettu etupäässä empiirisistä tuloksista, joiden mukaan hallitus on usein suurempi kuin tarvittava pienin voittokoalitio. *Ruin* viittaa tähän selvitellessään Ruotsin sosialidemokraattien halua ottaa hallitukseen silloinen talonpoikaispuolue 1950-luvulla.²² *Sjöblom*'in mukaan eräs tärkeimmistä puolueiden toimintaan vaikuttavista tekijöistä on opposition minimoiminen.²³ Toisaalta voidaan olettaa, että puolueet päätöksentekotilanteissa ajattelevat myös tulevaisuutta ja pyrkivät maksimoimaan voittonsa tulevaisuudessakin. Tämän vuoksi on hallituspuolueille edullista ottaa mukaan pikkupuolueita, jotta opposition sen hetkinen voima saataisiin pienenemään ja jotta tulevaisuudessakin saataisiin oppositio pysymään riittävän pienenä. Suomeen ja muissakin maissa oppositio puolueet yleensä lisäävät kannatustaan vaaleissa ja jos hallituksen takana oleva enemmistö olisi niukka saattaisi vähäinenkin kannatuksen muutos opposition hyväksi muuttaa valtasuhteita puolueiden välillä. Vaaliliittoalittiuteen vaikuttaa niin ikään hallituksessa tai oppositiossa olo, sillä vain harvoin pystytään luomaan vaaliliittoa sellaisen puolueiden välille, joista toinen on edeltävän vaalikauden ollut hallituksessa ja toinen oppositiossa.²⁴ Tämäkin on osaltaan selittämässä suurten puolueiden halukkuutta ottaa hallitukseen pikkupuolueita, koska täten ne turvaavat hallitusperustan paikkamäärää opposition kustannuksella seuraavissa vaaleissa. Voitaisiin tietysti myös olettaa, että pikkupuolueiden johtomiehet istuvat paljon kernaammin hallituksessa kuin soittelevat suutansa oppositiossa, mutta tämän todentaminen ainakin tällaisessa makrotarkastelussa on täysin mahdotonta.

2. Tutkimusaineisto

Hypoteesien testaamiseksi on tässä tutkimuksessa aineistona vuosien 1945—1971 hallitukset (taulukko 1). Hallitusten tarkastelu aloitetaan vuoden 1945 eduskuntavaaleista ja päätetään vuoden 1972 eduskuntavaaleihin. Tarkasteltavista puolueista on katsottu Keskustapuolue, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue ja Suomen Kansan Demokraattinen Liitto suuriksi puolueiksi (luokka A), vaikka tarkasteluajanjakson loppuvaiheessa KESK ja SKDL olisivat luetuttava keskisuuriin puolueisiin. Keskiuureksi puolueeksi on luokiteltu Kansallinen kokoomus (luokka B) ja pieniksi puolueiksi kaikki muut tänä aikana hallituksessa edustettuina olleet puolueet: LKP, RKP ja TPSL (luokka C).

Taulukko 1. Suomen hallitukset vuosina 1945—1971 ja niiden kokoonpano ja ikä kuukausina sekä eduskuntavaalien tulokset.

	Koali- tio	ikä (kk)	Eduskuntavaalien tulokset								
			SDP	KESK	SKDL	KOK	RKP	LKP	TPSL	SMP	MUUT
PAASIKIVI III	AAACC	11	56	49	49	28	14	9	.	.	1
PEKKALA	AAAC	28									
FAGERHOLM I	A	20	54	56	38	33	14	5	.	.	—
KEKKONEN I	ACC	10									
KEKKONEN II	AACC	8									
KEKKONEN III	AAC	22	53	51	43	28	15	10	.	.	—
KEKKONEN IV	AC	4									
TUOMIOJA	Virkamies	6									
TÖRNGREN	AAC	6	54	53	43	24	13	13	.	.	—
KEKKONEN V	AA	16									
FAGERHOLM II	AACC	15									
SUKSELAINEN I a	ACC	1									
SUKSELAINEN I b	AC	2									
SUKSELAINEN I c	ACC	3									
FIEANDT	Virkamies	5									
KUUSKOSKI	Virkamies	4									
FAGERHOLM III	AABCC	4	48	48	50	29	14	8	3	.	—
SUKSELAINEN II	A	30									
MIETTUNEN	A	9									
KARJALAINEN I	ABCC	20	38	53	47	32	14	13	2	—	1
LEHTO	Virkamies	9									
VIROLAINEN	ABCC	20									
PAASIO	AAAC	22	55	49	42	26	12	9	7	1	—
KOIVISTO	AAACC	26									
AURA VPK I	Virkamies	2	52	36	36	37	12	8	—	18	1
KARJALAINEN II a	AAACC	8									
KARJALAINEN II b	AACC	7									
AURA VPK II	Virkamies	2									

Tässä tutkimuksessa on virkamieshallituksiksi luokiteltu eräiden tutkijoiden puolipoliittisina toimitusministeristönä pitämät hallitukset, koska käytetävän teoreettisen lähtökohdan kannalta ei ole mielekäästä erotella näitä toisistaan.²⁵ Tarkastelu on supistettu toisen maailmansodan jälkeisiin hallituksiin, sillä tätä edeltänyt aika poikkeaa niin selvästi tästä ajanjaksosta, ettei näitä kausia katsottu aiheelliseksi tutkia yhdessä.

Tutkimus on kokonaistutkimus eikä otos. Koalitioteoreettinen lähtökohta luo pohjaa tässä tutkimuksessa deduktiiviselle tarkastelulle. Tarkastelussa on otettava huomioon, että kahdesta puolueesta muodostunut koalitio voi olla enemmistönä vain, jos siinä on kaksi suurta puoluetta (AA koalitio). Koalitio

ABC tai BCCC ei myöskään pysty muodostamaan enemmistöä eduskunnassa, mutta toisaalta koalitio AAA omaa aina eduskunnan enemmistön.

3. Hypoteesit ja niiden testaaminen

Edellä esitettyjen koalitioiden muodostamista selittävien teorioiden avulla on pyritty rakentamaan joukko hypoteeseja, jotka tutkimusaineiston avulla koetetaan todentaa empiirisesti. Ensimmäinen hypoteesi on johdettu kokoprinsiipistä:

H. 1.

Koalitio AA on todennäköisempi, jos $A + A > 100$ eli kahdella suurimmalla puolueella on enemmistö eduskunnassa kuin jos $A + A < 100$ eli kahdella suurimmalla puolueella ei ole enemmistöä eduskunnassa.

Taulukko 2. Kombinaation AA esiintyminen eri vaalikausina.

Vaalikaudet $A + A > 100$

vv. 1948—51	vv. 1951—54	vv. 1954—58	vv. 1966—70	yht.
8/38 ¹	22/32	37/52	48/48	115/170

Vaalikaudet $A + A < 100$

vv. 1945—48	vv. 1958—62	vv. 1962—66	vv. 1970—72	yht.
39/39	4/43	—/49	15/19	58/150

¹ 8/38 kombinaatio AA 8 kuukautta ja koko vaalikausi 38 kuukautta.

Taulukossa 2 on kaikkina vaalikausina AA koalition sisältävien hallitusten yhteenlaskettu ikä kuukausina. Todennäköisyyksien testaamiseen valittiin hallitusten ikä eikä niiden lukumäärä, sillä lienee tarkoituksenmukaisempaa tarkastella kuinka kauan kukin koalitio on toiminut ko. aikana kuin että tarkasteltaisiin vain kunkin tyyppin esiintymistiheyttä. Tietty »poliittinen peli» ei luonnollisestikaan rajoitu vain hallitusneuvotteluihin, vaan myös koko hallituksen elinaikana jatkuu sama pelitilanne, josta on esimerkkinä eräiden puolueiden irtautuminen silloin tällöin melko vakaanakin pidetystä hallituskoalitiosta. Taulukon 2 mukaan on vaalikausina, jolloin kahdella suurimmalla puolueella on ollut enemmistö eduskunnassa ($A + A > 100$), koalitio AA ollut hallituksessa kaikkiaan 115 kuukautta kun tällaisten vaalikausien yhteenlaskettu aika on 170 kuukautta. Suhde 115/170 on suurempi kuin suhde 58/150, minkä mukaan

58 kuukautta on ollut vallassa hallituskoalitioita, jotka ovat sisältäneet ainakin kaksi luokkaan A kuuluvaa puoluetta vaalikausina, jolloin kahdella suurimmalla puolueella ei ole ollut enemmistöä eduskunnassa. Tuloksen mukaan on hypoteesi selvästikin hyväksyttävissä. Hypoteesin todentuminen olisi vieläkin selvempää, jos otettaisiin huomioon, että vaalikaudella 1954—1958 loppu-aikana sosialidemokraattien hajaantumisen vuoksi kahdella suurimmalla puolueella ei ollut enää enemmistöä eduskunnassa, eikä samana aikana myöskään ollut hallituksia, joissa nämä puolueet olisivat olleet edustettuina.

H. 2.

Jos $A + A < 100$, niin AAA:n ($A + A + A > 100$ kaikissa tapauksissa) sisältävän koalition esiintymistodennäköisyys on suurempi kuin koalition, jossa on vain kaksi suurta puoluetta (AA).

Tämä hypoteesi on johdettu toisaalta oppositioprinsipiä ja neuvottelujen minimoimisen teoriasta. Toisaalta Suomen oloissa tätä koalitiota voidaan selittää myös kokoprinsipiä, jos huomioidaan eräät määräenemmistösäädökset. Vaalikausina, jolloin kahdella suurimmalla puolueella ei ole ollut takanaan eduskunnan enemmistöä, on koalitio, joka on sisältänyt vain kaksi suureksi luokiteltua puoluetta (AA) ollut vallassa 11 kuukautta ja vastaavasti koalitiion AAA sisältävät hallitukset 47 kuukautta, minkä mukaan hypoteesi on selvästikin todennettu.

H. 3.

On todennäköisempää, että suurten puolueiden muodostamassa hallituksessa (AA) on mukana pieniä puolueita (C tai CC), vaikka $A + A > 100$.

Tämä hypoteesi on ristiriidassa Rikerin kokoprinsipiä kanssa, mutta toisaalta se on suoraan johdettu oppositioprinsipiä. Kahden suurimman puolueen muodostaessa eduskunnan enemmistön ovat hallitusohjaksissa olleet joko koalitiion AAC tai AACC omaavat hallitukset peräti 51 kuukautta kun taas koalitio AA vain 16 kuukautta, mikä on selvä osoitus hypoteesin paikkansa-pitävyydestä.

H. 4.

Todennäköisyys koalitiioon AACC on suurempi kuin koalitiioon AAC.

Tämä hypoteesi on niinkään johdettu oppositioprinsipiä. Se ei näytä kovinkaan selvästi pitävän paikkaansa, sillä koko tarkastelujakson aikana on koalitio AACC ollut hallituksessa kaikkiaan 30 kuukautta ja koalitio AAC 28 kuukautta. Näin pienen eron turvin ei voi sanoa mitään hypoteesin todentumisesta. Tätä hypoteesia onkin pyritty seuraavassa tarkentamaan kahdella tähän selvästi liittyvällä jatkohypoteesilla.

H. 4. a.

Todennäköisyys koalitiioon AAC on suurempi kuin koalitiioon AACC, jos $A + A > 100$.

Tällaisen tilanteen vallitessa on todennäköistä, etteivät suuret puolueet katso yhtä tärkeäksi kuin tilanteessa $A + A < 100$ ottaa mukaan useita pikkupuolueita. Tämänkin hypoteesin mukainen ero on varsin niukka 28 kuukautta vastaan 23 kuukautta, joten senkään perusteella ei voi sanoa mitään varmaa pikkupuolueiden lukumäärästä suurten puolueiden hallituksissa.

H. 4. b.

Todennäköisyys koalitioon AAAC on suurempi kuin liittoutumaan AAACC.

On oletettavissa, että kolme suurpuoluetta sisältävä hallitus ei ole kovinkaan halukas ottamaan mukaan useita pikkupuolueita, mikä kylläkin olisi oppositioprintsiipin mukaista, mutta ristiriidassa neuvottelujen minimoimisen teorian kanssa. AAAC koalitio on tarkastelujaksona hallinnut yhteensä 50 kuukautta ja koalitio AAACC 45 kuukautta. Tämäkään hypoteesi ei näytä todentavan pikkupuolueiden mukanaoloa suurten puolueiden muodostamisissa hallituksissa. Jo hypoteesin johtaminenkin on jossakin tapauksissa ristiriidassa eräiden lähtökohtana pidettyjen teorioiden kanssa, mikä osaltaan selittää hypoteesin heikkoa todentumista. Toisaalta on myöskin oletettavissa, että tällaisissa tilanteissa on useita vaikeasti mitattavia vaikutustekijöitä.

H. 5.

Yhden suurpuolueen muodostaman hallituksen todennäköisyys on suurempi aikana $A + A < 100$ kuin aikana $A + A > 100$.

Tämä hypoteesi on johdettu kokoprintsiipistä, jonka mukaan tilanteessa $A + A > 100$ on todennäköisempää päästä AA kombinaatioon kuin tilanteessa $A + A < 100$, jolloin on samalla suurempi todennäköisyys yhden puolueen hallitukseen kuin vastakkaisessa tilanteessa. Vaalikausina $A + A < 100$ on yhden puolueen hallitusten suhde koko kauteen 39/150 ja vaalikausina $A + A > 100$ 20/170, minkä perusteella voidaan hypoteesi katsoa oikeaksi.

H. 6.

Suurpuolue muodostaa hallituksen todennäköisemmin yksinään kuin pienten puolueiden kanssa.

Tämä hypoteesi on neuvottelujen minimoimisen teorian mukainen, jonka mukaan yksi puolue ei tahdo mukaansa mahdollisesta hyödystä kilvoittelemaan muita puolueita eli toimii toisaalta kokoprintsiipin mukaan. Tässä tilanteessa ei oppositioprintsiipinkään mukaan voida olettaa, että suurpuolue tahtoisi mukaansa muita pikkupuolueita, koska joka tapauksessa oppositio muodostaa enemmistön eikä jonkin pikkupuolueen irrottaminen siitä vähennä sanottavastikaan opposition mahdollisuuksia. Tarkastelukautena onkin yhden puolueen hallituksia ollut vallassa 59 kuukautta ja koalitioita AC tai ACC vain 20 kuukautta, mikä selvästikin todentaa hypoteesin.

H. 7.

Koalitio ACC ($A + C + C < 100$ kaikissa tapauksissa) on todennäköisempi kuin koalitio AC.

Oppositioprinsiipin mukaan suurpuolue ottaa mukaansa hallitukseen mieluummin kaksi kuin yhden pikkupuolueen, jos se liittoutuu jonkin kanssa. Koalitio ACC onkin ollut vallan huipulla 14 kuukautta ja koalitio AC 6 kuukautta, jonka mukaan hypoteesi voidaan katsoa oikeaksi.

H. 8.

Kun $A + A < 100$ on B:n esiintyminen hallituksessa todennäköisempää kuin jos $A + A > 100$.

Tämä hypoteesi on johdettu kokoprinsiipistä ja neuvottelujen minimoimisen teoriasta. Vaalikausina $A + A < 100$ on B ollut hallituksissa 44 kuukautta, kun taas kahden suurimman puolueen ollessa enemmistönä eduskunnassa ei B ole koskaan ollut mukana hallituksissa. Tämän perusteella voidaan hypoteesi katsoa selvästi oikeaksi.

H. 9.

Kombinaatiot, jotka sisältävät A:ta ja C:ta, mutta eivät B:ta, ovat todennäköisempiä kuin kombinaatiot, jotka sisältävät A:ta ja B:ta.

Hypoteesin pohjana on minimiresurssien tai minimivoimien teoria. Liitot, joissa on ollut edustettuina yksi tai useampi suurpuolue ja samaten yksi tai useampi pikkupuolue, mutta ei yhtään keskisuurta puoluetta, ovat hallinneet 194 kuukautta ja vastaavasti kombinaatiot, jotka ovat sisältäneet B:n, vain 44 kuukautta. Tämäkin hypoteesi näyttää aineiston valossa selvästikin toden-tuvan.

H. 10.

Virkamieshallitukset ovat todennäköisempiä vaalikausina $A + A < 100$ kuin vaalikausina $A + A > 100$.

Tämä hypoteesi on johdettu kokoprinsiipistä, sillä vaalikausina $A + A > 100$ on teorioiden mukaan paljon helpompi päästä poliittiseen hallitukseen kuin vaalikausina $A + A < 100$. Kahden suurimman puolueen muodostaessa enemmistön eduskunnassa on virkamieshallitus ollut maan asioita johtamassa 15 kuukautta ja vaalikausina $A + A < 100$ 13 kuukautta. Koska nämä kaudet ovat olleet kokonaispituudeltaan erilaisia, on laskettava suhde virkamieshallitusten ja kokonaisajan välillä. Vaalikausien $A + A > 100$ suhde on $15/170$ ja $A + A < 100$ $13/150$. Suhteiden mukaan hypoteesi pitäisi hylätä, sillä $15/170 > 13/150$. Tämä tarkastelu ei kuitenkaan kerro koko asian oikeata laitaa, sillä vaalikautena 1954—1958 ei sen loppuaikana kahden suurimman puolueen parlamentaarinen voima enää yltänytkaan käytännössä enemmistöön, mihin syynä oli sosialidemokraattien hajanaisuus. Tämän vaalikauden loppuaikanahan olivat pitkän aikaa vallan kahvassa virkamieshallitukset, joissa

edustettuina olivat ns. »ottopojat». Jos tämä vaalikauden 1954—1958 loppuosan tilanne otetaan huomioon, saadaan vaalikausien vertailussa suhteeksi $A + A > 100$ 6/161 ja $A + A < 100$ 21/159. Näiden suhteiden mukaan voidaan hypoteesia pitää oikeana.

4. Lopuksi

Koalitioiden muodostamista kuvaavat ja selittävät teoriat näyttävät melko hyvin todentuvan Suomenkin hallituskoalitioilla. Ainoastaan pikkupuolueiden osallistuminen suurten puolueiden hallitukseen ei näytä selittyvän kovinkaan selvästi hypoteesien mukaisesti. Pikkupuolueiden mukanaolo näissä hallituksissa kyllä todentui, mutta selittämättä jäi miksi niihin osallistuu yksi ja miksi toisissa tapauksissa kaksi pikkupuoluetta. Tulosten valossa voitaneen koalitioteoreettisen lähtökohdan katsoa olevan hedelmällinen muissakin politiologian tutkimusongelmissa; ainakin näiden avulla päästään luomaan testattavia hypoteeseja. Luonnollisesti tässä tutkimuksessa tehtyä tarkastelua voitaisiin jatkaa tutkimalla eri puolueiden saamia voittoja hallituskoalitioiden seurauksena (erilaiset ministerisalkut, ohjelmakohtien saaminen hallitusohjelmaan ja niiden toteutuminen ym.).

Näinkin suuri koalitioteoreettisten hypoteesien todentuminen osoittaa oudoiksi usein varsin vaikeat hallituksen synnytystuskat, mistä ovat »pahimpana» esimerkkinä poliittiselle elämällemme tunnusomaiset pitkät hallituspulat. On joko oletettavissa, että hallitusneuvottelijat eivät tiedä paljonkaan koalitioteoriasta tai sitten koalitioteorian mukaistenkaan ratkaisujen syntyminen ei ole yhtä yksinkertaista käytännössä kuin pelkän teorian valossa. Tämän vuoksi myös hallituksen muodostamisneuvottelujen tutkimus olisi saatava mukaan liittoutumateoreettiseen tarkasteluun.

LÄHDEVIITTEET

* Tutkimus on tehty Ford Foundationin myöntämän apurahan turvin. Kiitän Vilho Harlea ja Jyrki Penttistä käsikirjoitusvaiheessa saamistani kommentteista.

¹ Sänkiäho, Risto, Hallitusten muodostaminen ja eroaminen Suomessa, Turun Yliopiston Valtio-opin laitoksen sarja C 11/1969.

² Arosalo, Uolevi, Peliteoria ja kansainväliset liittoutumat: mallin ja empirian vertailu, *Politiikka*, 13, 2/1971.

³ Gaplow, Theodore, A Theory of Coalition in the Triad: *American Sociological Review*, 21, 3/1956, s. 489—493.

⁴ Gamson, William A., A Theory of Coalition Formation, *American Sociological Review*, 26, 3/1961, s. 373—382, Gamson, William A., *Experimental Studies of Coalition*

Formation, teoksessa Berkowitz, Leonard (toim.), *Advances in Experimental Social Psychology* vol. 1. New York 1964, s. 81—110 ja Riker, William, *The Theory of Political Coalitions*, New Haven 1962.

⁵ Gamson, 1964, ma., s. 85.

⁶ Gamson, 1964, ma., s. 86—89.

⁷ Shapley, L. S. ja Shubik, Martin, *A Method for Evaluating the Distribution of Power in a Committee System*, teoksessa Shubik, Martin (toim.), *Game Theory and Related Approaches to Social Behavior*, New York 1964, s. 109.

⁸ Gamson, 1964, ma., s. 89—90.

⁹ Stryker, Sheldon ja Psathas, George, *Research on Coalitions in the Triad: Findings, Problems and Strategy*; *Sociometry*, 23, 3/1960, s. 217—230 ja Kelley, Harold H. ja Arrowood, A. John, *Coalitions in the Triad: Critique and Experiment*, *Sociometry*, 23, 3/1960, s. 231—244.

¹⁰ Gamson, 1964, ma., s. 90—92 ja Uesugi, Thomas K. ja Vinacke, W. Edgar, *An Strategy in Femine Game*, *Sociometry* 25, 1/1963, s. 75—88.

¹¹ Gamson, 1964, ma., s. 103.

¹² Gamson, 1964, ma., s. 100—101 ja Vinacke, W. Edgar ja Arkoff, Abe, *An Experimental Study of Coalitions in the Triad*; *American Sociological Review*, 22, 4/1957, s. 413.

¹³ Riker, mt., s. 211; katso myös Harle, Vilho, *Liittoutumien muodostuminen kahdessa simulointikoikeessa*, Tampereen Yliopiston tutkimuslaitos, Mimeo, D. 38/1970.

¹⁴ Riker, William H., *Comment on Butterworth, A Research Note on the Size of Winning Coalitions*, *American Political Science Review*, 65, 3/1971, s. 745—747.

¹⁵ Butterworth, Robert, *A Research Note on the Size of Winning Coalitions*, *American Political Science Review*, 65, 3/1971, s. 744.

¹⁶ Adrian, Charles R. ja Press, Charles, *Decision Costs in Coalition Formation*, *American Political Science Review*, 62, 2/1968, s. 556—563.

¹⁷ Damgaard, Erik, *The Parliamentary Basis of Danish Government: The Patterns of Coalition Formation*, *Scandinavian Political Studies*, vol. 4, 1969, s. 37—38.

¹⁸ Leiserson, Michael, *Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games*, *American Political Science Review*, 62, 2/1968, s. 770—787.

¹⁹ Gamson, 1964, ma., s. 106.

²⁰ Gamson, William A., *An Experimental Test of a Theory of Coalition Formation*, *American Sociological Review*, 26, 4/1961, s. 568.

²¹ Adrian ja Press, ma., s. 560.

²² Ruin, Olof, *Patterns of Government Composition in Multi-party System: The Case of Sweden*, *Scandinavian Political Studies*, vol. 4, 1969, s. 83.

²³ Sjöblom, Gunnar, *Party Strategies in a Multi-party System*, Lund 1968, s. 79.

²⁴ Tarkiainen, Tuttu, *Eduskunnan valitseminen 1907—1963*, Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX, Helsinki 1971, s. 413.

²⁵ Jakoa käytti esim. Merikoski, Veli, *Hallituksen muodostaminen Suomessa*, *Politiikka* 9, 1/1967, s. 1—15.